

ALMAN ASKERLERİNE TÜRKÇEYİ ÖĞRETME VE TÜRKİYE'Yİ TANITMA AMACIYLA YAZILAN BİR KİTABIN İNCELENMESİ

**Analysing A Coursebook Used For Teaching Turkish and Introducing Turkey
To German Soldiers**

Doç. Dr. Şerife ÜNVER*

ÖZ

Bu çalışmada, Birinci Dünya Savaşı yıllarında Berlin Friedrich Wilhelm Üniversitesi Doğu Dilleri Enstitüsü'nde Türkçenin öğretiminde kullanılan "Praktisches Türkisches Lehrbuch" adlı ders kitabı; dil öğretim yöntemi, ülke bilgisi ve kültür aktarımı açısından incelenmiştir. İnceleme sonunda, kitabın Birinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'de görev alacak Alman askerlerin günlük ve mesleki yaşamlarında karşılaştıkları muhtemel iletişim alanları dikkate alınarak hazırlandığı ve dil bilgisi-çeviri ile düzvarım yöntemlerinin temel özelliklerini taşıdığı saptanmıştır. 1916 yılında basılan bu kitabın dikkat çekici bazı özellikleri bulunmaktadır. Bunlardan biri, o dönemde Türkçenin öğretiminde neredeyse ön koşul kabul edilen Arapça ve Farsça dil bilgisinin bu kitapta yer almaması ve Türkçenin Latin harfleriyle yazılmasına karşı çıkanlara rağmen kitapta Arap harfleriyle verilen tüm alıştırma ve okuma metinlerinin Latin harfli transkripsiyonlarıyla birlikte verilmesidir. Kitabın belirgin bir diğer özelliği, Türkiye ve Türk kültürünü tanıtıcı bilgilerin yoğun bir şekilde dil öğretimine dâhil edilmesidir. Bu bilgiler, Türkiye'deki günlük sosyal yaşama ve askeri alana yönelik olup, ulaşım, barınma, alışveriş, yeme içme, giyim kuşam, Osmanlı ordusundaki askerlerin rütbelere göre görevleri, talimlerde verilen emirler vb. konuları kapsamaktadır. Kitap bu özelliği ile adeta bir kılavuz gibidir. Sonuç olarak, yazıldığı dönemin tarihsel, toplumsal ve yabancı dil öğretimi ile ilgili bilimsel koşulları göz önünde bulundurduğunda, kitabın gerek yöntem ve içerik gerekse hedef grubuna uygunluk bakımından yenilikçi bir yaklaşımla yazıldığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler

Türkçenin Öğretimi, Kültür Aktarımı, Yabancı Dil Öğretimi, Birinci Dünya Savaşı

ABSTRACT

In this study, the book "Praktisches Türkisches Lehrbuch" (Practical Turkish Coursebook) used in teaching Turkish at the Department of Oriental Languages in Berlin Friedrich Wilhelm University is analysed in terms of the language teaching methodology, information about the country and cultural transmission. As a result of the analysis, it is found that the book was written by considering the possible communicative situations that the German soldiers who were to take charge in Turkey during World War I would encounter in daily and professional lives in Turkey and that it had some of basic features of grammar-translation and direct methods. The book which was written in 1916 has some striking features. One of these is that Arabic and Persian grammars, which were considered almost a prerequisite in Turkish teaching during that period, do not take place in this book and in spite of those who oppose writing Turkish in Latin characters, all the exercises and reading texts which were written in Arabic were given along with their transcriptions in Latin characters. Another remarkable feature of this book is that information about Turkey and Turkish culture is included to a great extent in teaching the language. This information is related to social life in Turkey and military encompassing transportation, accommodation, shopping, food, clothing, duties of the soldiers in the Ottoman army in relation to the military ranks and the commands given in training etc. The book in this respect is almost a small guidebook of Turkey. As a result, considering the social, historical and foreign language teaching related scientific conditions of the period, it can be seen that the book was written with an innovative approach in terms of its method and content and appropriateness for the target group.

Key Words

Turkish Teaching, Cultural Transmission, Foreign Language Teaching, World War I

* Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, sunver@hacettepe.edu.tr

Giriş

Yabancı dil ders kitapları “metin, alıştırmaya, dil bilgisi, sözcük gibi öğretme ve öğrenme için gerekli malzemeleri iki kapak arasında bulunduran, öğretim yöntemi kesin çizgilerle belirlenmiş basılı yayınlardır” (Neuner 2007a: 399). Bu tanım ilk okunuşta gayet teknik bir tanım olmakla birlikte tanımdaki “öğretim yöntemi kesin çizgilerle belirlenmiş” ifadesi kitabın kimlik bilgilerine yöneliktir. Çünkü bir kitabın yöntemini oluşturan özelliklerin bütünü hem kitabın yazıldığı, okutulduğu dönemin toplumsal, ekonomik, ticari, siyasi ve bilimsel gelişmelerine hem de öğretilen yabancı dile ve dilin konuşulduğu ülke kültürüne ayna tutmaktadır. Bu yüzden yabancı dil ders kitaplarının incelenmesinde kitabın dayandığı yöntem araştırmacılar için önemli bir hareket noktasıdır.

Geçmişten günümüze yabancı dil öğretiminde etkili olan yöntemler amaç, öncelik tanıdıkları dilsel beceriler, kullandıkları metin ve alıştırmaya türleri, dil bilgisi öğretimine yaklaşımları gibi bir dizi özellik bakımından birbirinden farklıdır (Neuner 2007b: 225-227). Aynı şekilde hedef ülke ve kültürün kitaplara yansıtılma biçimi de yöntemlere göre değişmektedir. Belirgin yöntemsel farklılıklara rağmen hedef ülke ve kültürün yansıtıldığı her türlü içerik, kitap yazarının seçici bakış açısıyla ilişkilidir ve dil öğretimine hangi konu ve içeriğin eşlik ve aracılık ettiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Bu çalışmada, ilk iki baskısı 1916 yılına ait olan ve Almanlara Türkçe öğretmek amacıyla yazılan “Praktisches Türkisches Lehrbuch” adlı kitabın

1917 tarihli üçüncü baskısının; dil öğretim yöntemi, ülke bilgisi ve kültür aktarımı açısından irdelenmesi amaçlanmıştır (1).

Bilindiği gibi Türkçenin yabancı dil olarak Almanlar tarafından öğrenilmesi çok eski tarihlere uzanır. Türkçe zaman içinde Almanya’da siyasi ve dinî düşmanın dili, savaş müttefikinin dili ve Türk işçilerin dili olarak rol oynamıştır (İleri 2003: 577-579). Bu çalışmada incelenen kitap Birinci Dünya Savaşı sırasında müttefikin dili konumunda olan Türkçenin öğretildiği bir ders kitabıdır.

Kitabın Yazarı

Kitabın yazarı hakkında yürütülen araştırma sonucunda yazarla ilgili olarak aşağıdaki bilgilere ulaşılmıştır. Kitabın yazarı Wely Bey Bolland (yazarın adı çeşitli kaynaklarda Wilhelm, Veli Bey, Weli, Willy olarak geçmektedir) Almanlar için Türkçe, Türkler için Almanca öğretimine yönelik yazdığı ders, okuma, dil bilgisi kitapları ve çeviri alanında yaptığı çeşitli çalışmalarına öne çıkan biridir. Almanca ve Türkçenin öğretimi için yazdığı kitaplar dışında bu dillerin öğretiminde aktif rol oynayan Bolland, İstanbul Galatasaray Sultanisinde Almanca öğretmenini (Genç, 2003: 27), Berlin Friedrich Wilhelm Üniversitesi Doğu Dilleri Enstitüsü’nde ise Türkçe öğretmenini olarak çalışmıştır (Sachau 1916, Sachau 1918). Yazar hakkında ulaşılan bilgiler arasında, Bolland’ın yazarlık ve öğretmenlik dışında Osmanlı Sarayında Sultan’ın hizmetinde kâtiplik yaptığı dikkat çekmiştir (2).

Bu çalışmada incelenen kitap Bolland’ın yukarıda belirtilen özelliklerini yansıtan bir ürün olarak

değerlendirilebilir. Bolland, yazdığı bu kitabıyla bugünkü adıyla Berlin Humboldt Üniversitesi olarak bilinen Almanya'nın köklü üniversitelerinden Friedrich Wilhelm Üniversitesi Doğu Dilleri Enstitüsü'nde Alman askerine hem Türkçe öğretmiş hem de savaş dersleri vermiştir. Çok iyi derecede dil bilgisine sahip oryantalistlerin yetiştirildiği ve Türkoloji çalışmalarının yürütüldüğü (Taşcı 2006: 161; Özdemir 2005: 33-34) bu enstitüde Birinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'de görevlendirilmeyi bekleyen Alman uzmanların kısa sürede Türkçe öğrenmeleri sağlanmıştır (Nowka 1993: 180).

Doğu Dilleri Enstitüsü'nün 1916–1918 yılları arasında yürüttüğü eğitim-öğretim faaliyet bilgilerini içeren kitapların (Sachau 1916, Sachau 1918) incelenmesi sonunda, Alman ordusunda görev alan uzmanlara verilen Türkçe dersi ve dersi veren Bolland hakkında önemli bilgilere ulaşılmıştır. Bu bilgiler arasında 1915–16 güz ve bahar yarıyullarında Wilhelm Bolland'ın vekil öğretmen olarak Türkçe ve savaş dersleri verdiği, 19 farklı dilin öğretildiği güz yarıyılında okuyan toplam 1141 öğrenciden 684'ünün, bahar yarıyılında ise toplam 1074 öğrenciden 410'unun Türkçe dersi aldığı yer almaktadır. 1917–1918 güz ve bahar yarıyullarında ise Bolland'ın Dr. Weil ile birlikte Türkçe ve savaş derslerini yürüttüğü, 17 farklı dilin öğretildiği güz yarıyılında toplam 328 öğrenciden 128'inin, 20 farklı dilin öğretildiği bahar yarıyılında ise toplam 421 öğrenciden 121'inin Türkçe dersine katıldıkları yazmaktadır. Ayrıca, Bolland'ın eğitim-öğretime katkısından dolayı Şubat 1918'de savaşa yardım hizmet

nişanı ile onurlandırıldığı bilgisine yer verilmiştir.

Bolland yalnızca Berlin Friedrich Wilhelm Üniversitesi Doğu Dilleri Enstitüsü'nde değil aynı zamanda Almanya'nın önde gelen Münih Ludwig Maximilians Üniversitesinin Filoloji Fakültesinde 1918 ve 1919 bahar yarıyullarında kitapları okutulan yazarlar arasında yer almaktadır (LMU 1918: 26, LMU 1919: 27). Bolland'ın adı savaş sonrası Alman üniversitelerinin doğu dilleri enstitülerinde açılan Türkçe ders adlarında “Türkische Grammatik nach Bolland” (Bolland'a göre Türkçe Dil Bilgisi) şeklinde anılmaya devam etmiştir (LMU 1925: 28).

Elde edilen bilgilerden Bolland'ın Türkçe ve Almancanın öğretiminde kitap yazarı ve öğretmen olarak etkin rol oynadığı anlaşılmaktadır.

Kitabın Dil Öğretim Yöntemi

Yabancı dil ders kitaplarındaki dil öğretim yönteminin saptanması bir nevi iz sürme işidir. Kitaptan hareketle, kitabın yazıldığı, okutulduğu dönem ve hedef grubuna ilişkin bilgiler, kitapta kullanılan metin türleri, dil bilgisi ve dilsel becerilerin rolü ve işlenişi, ülke bilgisinin içeriği, görseller, alıştırılmalar, ek malzemeler gibi bir dizi ipucunun değerlendirilmesi sonucunda kitabın yöntem bilgilerine ulaşılmaktadır.

Bu çalışmada incelenen kitabın dil öğretim yöntemine ilişkin sunduğu ipuçları takip edildiğinde aşağıdaki bilgiler elde edilmiştir: Bolland, kitabın önsözünde pratik ve yaşayan Türkçenin öğretimini amaçladığını, Arapça ve Farsça dil bilgisine özellikle yer vermediğini, yeni Türk yazarlarının da edebî dili Arapça ve Farsçadan

arındırmak istediklerini dile getirmiştir. Bolland, Türkçenin Arap alfabesiyle verilmişindeki zorluğun farkında olduğunu ve Türkçenin Latin harfleriyle yazılmasına karşı çıkanlara rağmen Arap harfli metin ve alıştırmaları Latin harfli transkripsiyonlarıyla birlikte verdiğini yazmaktadır. Bolland'ın kitapta kullandığı Latin harfli transkripsiyon incelendiğinde “Deutsche Morgenländische Gesellschaft” (Alman Doğu Enstitüsü) tarafından Osmanlı Türkçesi için geliştirilmiş transkripsiyon olduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı Türkçesinin Latin harfleriyle yazılması kitaptaki metinlerin Alman öğrencilerin tarafından daha çabuk ve kolay okunmasını sağlamıştır. Kitabın tamamında, Türkçenin yazılışında Arap harfleri ve Latin harfli transkripsiyon, Almanca ifadelerde ise Gotik yazı biçimi kullanılmıştır.

Bolland'a göre kitabı dönemin diğer kitaplardan farklı kılan bir özellik, kitapta yer alan metinlerin “konuşan makine” ile plaklara kaydedilmiş olması, dolayısıyla öğrenciye Türkçeyi duyma ve konuşma alıştırmaları yapma imkânı sunmasıdır. Amerikalı Thomas Alva Edison'un 1887'de geliştirdiği “konuşan makine”, Almanya'da özellikle 1904'ten sonra yabancı dil dersleri için işitsel malzeme geliştirilmesinde kullanılan bir ses kayıt cihazıdır (Gauß 2009: 384, Schwerdtfeger 2001: 119-120). Bolland'ın kitabında “konuşan makine” plaklarından faydalanılması, Türkçenin öğretiminde telaffuz ve konuşmaya önem verilmesine ve hedef grubun gereksinimini etkin bir şekilde karşılama çabasına işaret etmektedir. Kitabın alt başlığı “Zum Gebrauch im Selbstunterricht

und an Lehranstalten (kendi başına dil öğreniminde ve okullarda kullanılmak için)” bu durumu açıklar niteliktedir. Bu alt başlığa göre, kitap yalnızca öğretmen aracılığıyla Türkçe öğretimine değil aynı zamanda Türkçeyi kendi başına öğrenmek isteyenlerin kullanımına uygundur. Kitabın bu işlevini plaklar yerine getirmektedir. Plaklara kaydedilmiş metinler öğrencilerin hem derste hem de ders dışında istedikleri zaman Türkçeyi duymasına, Türkçenin telaffuzuna aşinalık kazanmasına ve taklit yoluyla konuşma alıştırmaları yapmasına olanak sağlamıştır.

Kitabın önsözünde, gelen talepler doğrultusunda kitapta yer alan alıştırma ve çeviri çözümlerinin ayrı bir kitapçıkta sunulduğu bilgisi de yer almaktadır. Bu durum, kitabın eksikliklerin giderilerek işlevselliğinin artırıldığını göstermektedir.

Kitabın içindekiler dizinini, giriş hariç konular, alıştırma ve çeviriler, okuma parçaları, günlük yaşamı konu alan metinler, ünlü söz ve şiirler oluşturmaktadır. Kitabın sonunda, içindekiler dizininde belirtilmeyen kapsamlı bir sözcük listesi bulunmaktadır. Ünitelere göre hazırlanan Türkçe-Almanca sözcük listesi toplam 61 sayfadır. Sözcük listesinden sonra sayfa numaraları belirtilmeyen toplam 11 sayfa, Türkçe alfabesine (Arap alfabesiyle) ve Latin harfli transkripsiyonuna, harflerin birleşmesine yönelik örneklerle ve Arap alfabesiyle yazılmış metin ve alıştırmalara ayrılmıştır. Kitabın toplam sayfa sayısı, sözcük listesi ve numaraları belirtilmeyen sayfalar çıkarıldığında, 180'dir.

Kitapta içindekiler dizininden

sonra 15 sayfalık giriş bölümü yer almaktadır. Burada Türkçenin sağdan sola doğru okunup yazıldığı, Arap alfabesinden yola çıkılarak Türkçe okunmasına uygun transkripsiyon yapıldığı ve Türkçe seslerin Almandan örnek verilerek nasıl okunması gerektiğine işaret edilmiştir.

Kitapta, giriş bölümünden sonra toplam 24 ünite bulunmaktadır. Ancak ünitelerin yapısına ilişkin bilgiler kitabın içindekiler dizinine yansıtılmamıştır. Kitabın ünite yapısına ilişkin inceleme sonunda, ünitelerde belli bir sistematığın takip edildiği tespit edilmiştir: 24 ünitenin her biri dil bilgisi konusu ile başlamaktadır. Dil bilgisinin işlendiği bu bölümlerde Türkçenin kuralları Almanca açıklanmış, verilen Türkçe örnekler her defasında Almandan çevrilmiştir. Her ünitenin girişinde Almanca olarak anlatılan farklı bir dil bilgisi konusu, anlam bakımından birbirinden bağımsız cümlelerden oluşan Almanca cümlelerin Türkçeye çevirme alıştırmalarında uygulanmıştır. Dil bilgisine yönelik alıştırmalar aslında alışılmış alıştırmalar değildir. Öğrenciden herhangi bir yazılı uygulama (boşluk doldurma, cümle tamamlama vs.) istenmemektedir. Alıştırmalarla ilgili yönergelerin bulunmaması alıştırmaya başlığı altında sunulan cümlelerin yalnızca okunması ve belki de ezberlenmesi gerektiğini düşündürmektedir.

Türkçe dil bilgisinin her ünitenin girişinde tündengelim yaklaşımıyla Almanca anlatılması, alıştırma ve çevirilerle pekiştirilmesi kitabın dil bilgisi-çeviri yöntem özelliği taşıdığına işaret etmektedir. Kitaba hakim olan iki dillilik Almandan farklı bir dil ai-

lesinden gelen Türkçenin yapı ve kurallarının öğretiminin yanı sıra Türkçenin zengin söz varlığının öğretime hizmet etmektedir.

Kitapta dil bilgisi-çeviri yöntem özellikleri bulunmakla beraber bu yöntemden tamamen uzaklaşılarak konuşma diline ve günlük yaşamı tanıttıcı bilgilere yoğun bir şekilde yer verilmiştir. Kitapta günlük pratik dil kullanımının öne çıkması kitabın düzvarım yöntem özellikleri taşıdığına işaret etmektedir. Düzvarım yöntem, her ne kadar Bolland'ın kitabının yazılmasından onlarca yıl önce Viëtor'un 1882'de yayınladığı "Der Sprachunterricht muss umkehren! (Dil dersi değişmeli!)" başlıklı makalesinde akademik çevrelerde yankı bulsa da, bu yöntem yabancı dil öğretiminde ancak uzun yıllar sonra uygulanmıştır. Viëtor, söz konusu makalesinde dil bilgisi-çeviri yönteminin zamanın gereksinimlerini karşılamadığı yönünde eleştiride bulunmuş, konuşma dilinin önemini vurgulamıştır (Griebsch 1916: 293-294). Almanya'da o dönemlerde çok tartışılan düzvarım yöntem okullardaki dil derslerinde uygulanmıştır. Ancak uygulamada karşılaşılan zorluklar ve öğretmenlerden gelen tepkiler bu yöntemin okullarda yaygın kullanımını engellemiştir (Decoo 2001: 3). Yöntem geçişlerinde yaşanan bu sıkıntılar çoğu zaman eklektik uygulamayla giderilmeye çalışılmıştır. Bolland'ın kitabı hem dil bilgisi-çeviri hem de düzvarım yöntem izlerini taşıması bakımından eklektik uygulamaya bir örnektir. Kitapta bu iki yöntemin izleri açıkça görülse de kitabın hazırlanışında döneme özgü farklı yaklaşımların etkili olduğu söylenebilir. Zira Almanya'da

o dönemlerde okullarda öğretilen İngilizce ve Fransızca gibi diller özellikle ticari ve askerî alanlardan gelen talepleri karşılamakta yetersizdi. Değişen talepler, günlük konuşma dilinin öğretilmesine dayanan Schliemann ve Gaspey-Otto-Sauer yaklaşımlarına yaygınlık kazandırmıştır (Meyer 2007: 20-23, Meyers Grosses Konversations-Lexikon). Bu yaklaşımların öncüleri ve uygulayıcıları doğu dillerini öğreten kitapları basan ve kitapları plaklarıyla birlikte satışa sunan Julius Groos ve Wilhelm Violet gibi yayın evleri tarafından desteklenmiştir (Gauß 2009: 384). Bolland'ın kitabının Wilhelm Violet Yayınevi tarafından basılmış olması ve kitabın son sayfalarında Schliemann tanıtım reklamına ve bu yaklaşımdan övgüyle bahseden okur görüşlerine geniş yer verilmesi, kitabın bu yaklaşımdan da etkilenmiş olabileceğine, en azından bu yaklaşımın temel amacı olan konuşma dili öğretiminin dikkate aldığına işaret etmektedir.

Kitaptaki Ülke Bilgisi ve Kültür Aktarımı

Bu çalışmada incelenen kitap hedef ülke bilgisi ve kültür aktarımındaki konu ve içerik seçimiyle Türkiye ile ilgili temel bilgiler içeren kılavuz gibidir. Kitapta, Türkiye'de görev alacak Alman askerlerin günlük ve mesleki alanlardaki bilgi ve dilsel gereksinimleri doğrultusunda hazırlanan konular 6. üniteden başlayarak 23. üniteye kadar sırasıyla aşağıdaki gibidir:

Vakit, Osmanlı Sikkesi, Saat, Saat (devamı), Mektep, Ev, Oda, Yatak Odası, Yemek Odası, Mutfak, İnsanın Vücudu, Melbusat, Esnaf ve Sanatkâr, Pazar, Postane, Liman, Ordu-Donanma-Tayyare.

Bu konular, Türkiye'deki günlük yaşamı özellikle İstanbul üzerinden tanıtan metin ve iletişim durumlarını yansıtan diyaloglarda (mükâleme olarak kitapta geçiyor) işlenmiştir. Kitapta, söz konusu metin ve diyalogların her biri hem Arap alfabesi hem de Osmanlı-Türkçesi için özel olarak geliştirmiş Latin harfli transkripsiyonu ile yer almaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde metinlerdeki ülke bilgisi ve kültür aktarımı içerik bakımından incelenmiştir. Bilgi aktarımının yoğun olduğu bu metinlerin incelenmesinde çalışmanın kapsamını genişletmemek için yalnızca bazı ifadeler öne çıkarılmıştır. Kitaptaki metinlerin Latin harfli transkripsiyonu günümüz Latin alfabesinden farklı olduğundan seçilen ifadeler günümüz Türkçe yazılışına uygun olarak transkribe edilmiştir.

Vakit (s. 36–38) başlığı altında ay isimleri *mart, nisan, mayıs, haziran, temmuz, ağustos, eylül, teşrin-i evvel, teşrin-i sâni, kanun-i evvel, kanun-i sâni ve şubat* şeklinde verilmektedir. Ayrıca martın birinci, şubatın son ay olduğu ve Türkiye'de Cuma günün tatil günü olduğu bilgileri yer almaktadır. Vakit bağlamında o dönemde kullanılan saat çeşitlerine de değinilmiştir.

Osmanlı Sikkesi (s. 42–45) başlığı altında alım satımda kullanılan para ve paranın değeriyle ilgili verilen bazı bilgiler şunlardır: *Osmanlı sikkesi nikel, gümüş ve altından yapılmıştır. Nikelden darp olunan sikke: beş para ve yirmi paradır. Beş kuruş, on kuruş ve bir mecdiye gümüştendir. Çeyrek lira, yarım lira, bir lira ve beş lira altındandır. Bir lira yüz kuruş altındır.*

Bir kuruş kırk para ve bir meciדיye yirmi kuruştur. Alışverişte bir lira yüz sekiz kuruştur. Fakat hükümet veznesi bir meciديeyi on dokuz kuruşa kabul eder ve aynı hesap ile verir. Bundan maada kaymeler daha vardır. Bunlara banknot derler. Banknotların kıymeti bir lira, beş lira, yüz lira ve bin liradır.

Kitapta ayrıca öğrencilerin kendi para birimi olan Mark'ın dönem piyasasındaki karşılığı verilmiştir: *Bir Osmanlı lirası on sekiz mark ve altmış fennigdir yahut bir mark altın hesabı ile beş buçuk kuruştur.* Bu bilgi mükâleme metninde tekrar edilmiş, ilaveten bir Mark'ın altın veya gümüş hesabıyla takriben altı kuruş, bir meciديenin yirmi kuruş, fakat hükümet veznesinin meciديeyi on dokuz kuruşa kabul ettiği bilgilerine yer verilmiştir. Ayrıca Galata'daki sarrafın lirayı yüz sekiz kuruşa bozduğuna değinilmiş ve o dönemdeki fiyatlara dikkat çekilmiştir: Türkçe kitabının kırk iki kuruş, elmanın okkasının altı kuruş, ev kirasının (aylığının) yedi Osmanlı lirası olduğu ve buna su masraflarının dâhil edildiği ve kapıcıya ayrıca bir çeyrek lira verildiği, Beyoğlu'nda ev kirasının İstanbul'dan daha yüksek olduğu verilen bilgiler arasındadır.

Saat (s. 49–51, s. 55–57) konusu birbirini takip eden iki ünite de ele alınmıştır. Burada saat çeşitlerinden günün taksimlerine kadar çeşitli bilgiler yer almaktadır. Saat konusunun mükâleme metninde vapur hareket saatleri dışında tren kalkış saatleri verilmiştir. Örneğin; şimendifer katarının her yarım saatte hareket ettiği, İstanbul'dan Edirne'ye adi katarın on saatte ve sürat katarının sekiz saatte gittiği.

Mektep (s. 61–64) başlığı altında ayrıntılı bir şekilde okul binası, sınıflar, ders ve okul türleri tanıtılmıştır: *Sınıflarda sıraların üzerinde şagirdler otururlar, her sırada birer hokka vardır. Bazen çocuklar tahta başında yazı yazarlar, sınıfın duvarlarına duvar haritası ve ders cetveli asılmıştır. Bir mektebin yukarı sınıflarında muhtelif dersler okunur ki başlıcaları şunlardır: tarih, coğrafya, hesap, tarihi-tabii, resim, kimya, edebiyat, hikmet, tarihi-mukaddes ve il-ahire. İptidaiye, rüştiye, idadi ve sultani mekteplerinden başka yüksek derecede mektepler vardır ki bunlara mekteb-i ali tabir olunur. Mesela: mühendis, sanatkâr, tabip (doktor) olacaklar mühendis, sanayi, tıbbiye mekteplerine ve zabıt, bahriyeli, dava vekili (avukat), tacir, mimar, heykeltıraş, ressam olmak isteyenler harbiye, bahriye, hukuk, ticaret, sanayi-i nefise mekteplerine dahil olurlar.*

Mektep konusunun mükâleme metninde küçük çocukların hüsni-hat, kıraat ve hesap, daha büyük sınıftaki çocukların tarih, coğrafya, tarih-i tabii ve lisan öğrendikleri anlatılmaktadır. Ayrıca resim dersinde kömür kalemi, yanlış çizgileri silmek için lastik, kurşun kalemini yontmak için çakı vs. kullanıldığı; eliş dersinde dikiş yüksüğü; dikmek için tire, bükmek için tığ, çorap örmek için uzun demir gibi malzemelerin kullanıldığı bilgisine yer verilmiştir.

Ev (s. 71–76) konusu üzerinde en çok durulan konudur ve toplam beş ünite de anlatılmıştır. Bu bölümde verilen bilgilerden bazıları şu şekildedir: *Evlerin damları, şehirlerde kiremit veya kara taş ve köylerde ekseriya sa-*

*man sapsarıyla örtülmüştür. Bir haneye sokak kapısından girilir. Kapıdan girilince taşlık veya avlu vardır. Bir hanenin içerisinde bir de mutfak, kömürlük, odunluk bulunur. İslâm evleri, harem ve selâmlık dairelerine ayrılmıştır. Haremde yalnız kadınlar, selamlıkta ise erkek misafirler oturur. Her katta bir abdesthane, bodrum katında uşak veyahut hizmetçi odası bulunur. Büyük şehirlerde bulunan hanelerin katları çoktur. Bu haneler ekseriya kârgirdir. Köy haneleri daha sade bir suretle inşa edilmiş, çok defa ahşaptır ve yalnız bir veyahut iki kat-
tan ibarettir.*

Ev konusunun mükâleme metni müstecir ile hane sahibi arasında geçer. Diğer mükâleme metinlerine kıyasla oldukça uzun tutulan bu metinde söz konusu kiralık evin odaları ayrıntılı tasvir edilmiştir. Müstecir ile hane sahibi arasında geçen görüşmenin pazarlık aşaması aşağıdaki gibidir:

Pek pahalıdır. Eğer altı liraya verirseniz üç sene için bir mukavele yaparım.

Maateessüf aylıktan bir şey indiremem. Yalnız su parasıyla tanzifiye parasını ben deruhde ederim.

Pek güzel, kabul ettim, mukaveleyi yarın imza ederim. Şimdiden peyi olmak üzere iki lira alınız.

Teşekkür ederim. Ev sizindir. Her ne zaman isterseniz teşrif ediniz.

Allaha ısmarladık.

Devlet-ü-ikbal ile, efendim.

Oda (s. 79–81) başlığı altında ailenin bir arada oturduğu oturma odası ve içinde bulunan mobilyalar tek tek tanıtılmış, ayrıca aşağıdaki bilgiler verilmiştir: *Döşeme tahtasına Türk*

veyahut Acem halısı serilmiştir. Tavanın ortasında büyük bir avize bulunur. Eski zamanda oda mum ile tenvir olunurdu. Şimdi ekser evlerde gaz (petrol), hava gazı veya elektrik ziyası kullanılır. Kışın odaları ısıtmak için köy evlerinde ocak ve şehir evlerinde soba yakarlar. Eski Türk evlerinde mangal kullanılırdı. Kışın evlerde sobalar ve bazı evler de kalorifer vasıtasıyla ısıtılır.

Mükâleme metninde ise aile fertlerinin bir akşamı nasıl geçirdiği anlatılmıştır.

Yatak Odası (s. 85–87) diğer oda tasvirleri gibi ayrıntılıdır. Bu bölümde verilen bazı bilgiler şu şekildedir: *Karyolada ot minder yahut somya, pamuk şilte, yorgan, baş yastığı ve yatak örtüsü vardır. Yorganlar yatak bezi ile örtülmüştür. Kaz tüyünden mamul yastıklar nadiren kullanılır. Eski Türk evlerinde ve köylerinde karyola yoktur, yataklar yere serilir. Karyolanın önünde gayet güzel ve eski bir seccade serilidir. Tuvalet masasının üzerinde: leğen, güğüm, sabun, tarak, elbise fırçası, diş fırçası bulunur.*

Yemek Odası (s. 90–93) başlığı altında yemek odası, sofraya düzeni ve yemekler ayrıntılı tanıtılmıştır. Örneğin; *sofra beyaz bir sofraya örtüsü ile örtülüdür. Yemek sahanları sofranın ortasına nihale üzerine konur. Çorba için çorba tabağı ve diğer yemekler için düz tabaklar vardır. Türk evlerinde yemeklerin envai çoktur. Evvela çorba içilir, çorbalardan sonra yumurtalı yemek, bir sebze ve sonra et, badehu börek gibi hamur yemeği veyahut tatlı ve nihayet millî taam ad olunan pilav yenir. Pilavdan sonra meyve yenir yahut kâse içerisindeki hoşaf kaşık ile içilir.*

Türk evlerinde muhtelif memba suları içilir. Şarap ise dinen memnudur; fakat bira (arpa suyu) çok defa içilir. Taamdan sonra alaturka kahve içilir. Yazın sıcak günlerde yemekten sonra dondurma yeriz.

Mükâleme metninde ise Türkiye’de yemekte az patates yendiği için ekmeğin çok yendiği ve ayrıca kahvenin nasıl pişirildiği ayrıntılı anlatılmıştır.

Mutfak (s. 96–99) konusunda mutfakta pişirilen yemekler, kullanılan araç gereç ve mutfak alışverişi bilgileri verilmiştir: *Aşçı çarşıya gideceği zaman zembili veyahut el sepetini birlikte alır. Çok defa kasap, zerzevatçı, yumurtacı ve bakkal her gün eve uğrar, lazım olan şeyleri sorar ve hemen getirir. Ekmekçi ve sütçü alınan ekmeğe ve süt miktarını ya küçük bir deftere veyahut çeteleye kayıt ederler. İçmek için gayet güzel memba suları vardır. Bunları şişeler ve fiçiler içerisinde satırlar.*

İnsanın Vücudu (s. 104–109) konusunda kadınların saç şekillerine kısaca değinilmiş, erkeklerin sakal tıraşı ayrıntılı anlatılmıştır. Örneğin; *kadınların saçları uzun veya örülü veyahut kıvrıktır. Erkeklerin dudakları üzerinde ve burun altında bıyığı vardır. Çenede ve yanaklarda sakal bulunur. Sakal ya kaba, ya düz veya sivri kesilir. Tıraş için ustura kullanılır.*

Mükâleme metni ise âdeta sözcük çalışması niteliğindedir. *Gözleri büsbütün görmeyen adama kör (ağma), pek yakından görebilene zayıf-ül-bâsır, uzaktan daha iyi gören kimseye medid-ül-bâsır, tek gözlü adama yekçeşm ve gözleri bir istikamete bakmayana şaşı denir. Kulağı işitmeyene sağır ve*

hem işitmeyen hem lakırdı söylemeyen kimseye anadan doğma sağır denir. Bacakları tutmayan adama kötürüm, ayağı seken adama topal ismi verilir. Kolsuz veyahut elsiz adama çolak derler.

Melbusat (s. 112–116) başlığı altında ağırlıklı olarak erkeğin giyim kuşam bilgileri verilmektedir: *Şimdi giydiğimiz elbiseler ipek, yün, pamuk ve ketenden yapılır. Hayvanların kalın derilerinden potin, kundura, iskarpin ve terlik imal ederler. Erkeklerin giydikleri elbise redingot (ceket, setre), yelek, pantolondan ibarettir. Bu elbisenin altında gömlek, don iç gömleği veya fanila bulunur. Yaka, boyun bağı, kolluk ve kolalı gömlek elbiseyi ikmal eder. Geceleyin entari ve hırka giyilir. Resmi ziyafetlerde erkekler üniforma veyahut setra giyerler. Redingot çuhadan, don ketenden, hırka faniladan ve ceket ile pantolon yündendir. Sigara veyahut tütün tabakası, cüzdan ceket veya palto cebinde bulunur. Para çantası veyahut kesesi, anahtarlar pantolon cebine konur. Cep saati, yelek cebindedir. Türkler başlarına fes, ecnebiler şapka ve askerler ise kalpak veyahut kabalak giyerler.*

Kadın kıyafetleri ise aşağıdaki gibi tanıtılmıştır: *Umumiyetle kadınların başlıca elbisesi: korsaj, eteklik, fistan, boyun atkısı, şal. İslam kadınları çarşaf, meşlah, yeldirme giyerler. Kadınlar modaya göre giyinir.*

Esnaf ve Sanatkârlar (s. 122–126) konusu aslında konu başlığındaki mesleklerle sınırlı tutulmamış, aksine dönemin birçok mesleği tanıtılmıştır. *Muallim, memur, müellif, dava vekili, hâkim, tabip gibi zihin ve kalem ile iş görenler ve marangoz, duvarcı, teneke-*

ci, taşçı, kunduracı, saatçi, boyacı, dülgere, dokumacı, terzi, serrac, kazancı, matbaacı, mücellit, berber gibi cisim ve kollarıyla iş yapanlardır. Muallim ilmi neşir eder. Memurlar buldukları dairenin işlerini görürler. Hâkim ikame edilen davalarda haklı olan tarafa hak verir ve kabahatli kimseleri mücazata duçar eder. Hekimlerin ihtisas ettikleri şubeler pek çoktur. Başlıcaları: İç hastalıkları, dış hastalıkları, cerrahlık, sinir, akıl, göz ve kulak hastalıkları. Sanatkârlara gelince bunların işleri pek muhtelifdir: Ressam, heykeltıraş, mimar gibi. Bundan sonra esnaf gelir. Başlıcaları: Kitapçı, berber, değirmenci, ekmeççi, fırıncı, kasap, bakkal, aktar, manav, zerzevatçı, sütçü gibi kimselerdir.

Mükâleme metninde kasabın celebin getirdiği hayvanları salahhane- de kestiği, İstanbul'da en çok koyun etinin yendiği, bakkalda pirinç, şeker, kahve, makarna, mercimek gibi erzak bulunduğu; aktarda her nevi bahar, kibrit, mum bulunduğu, tacirlerin kendi hesabına, komisyoncunun başkasının hesabına mal getirip sattığı, bankerlerin para ve banka işleri ile meşgul olduğu anlatılmaktadır. Ayrıca emlak, ziraat ve esnaf ve sanayi bankaları tanıtılmıştır.

Pazar (s. 131–135) konusunda mahallelerde kurulan pazarlarda köylülerin sepet ve küfeler içinde sattıkları mallar tek tek sayılmış ve köylülerin mallarını nasıl *medhu-sena ederek müşterilerin nazar-ı dikkatini celb ettikleri* anlatılmıştır. Ayrıca kuruyemiş ve meyvenin terazi ile tartılıp satıldığı, yumurta, portakal, karpuz, bamya gibi malların tane ile satıldığı bilgisi verilmiştir. Çiçekçiden satın alınabile-

cek çiçek, balıkçıdan alınabilecek balık çeşitlerine kadar oldukça zengin bir ürün yelpazesi tanıtılmıştır.

Pazar konusunun mükâleme metinleri kasap, zerzevatçı, manav ve kunduracıda geçen diyaloglardır. Bu diyaloglarda kasapta kıvırcık eti satıldığı, pirezolanın okkasının on üç kuruş olduğu, enginarın tanesinin on iki para, dana derisinden bir çift potinin bir buçuk Osmanlı lirası olduğu söylenmektedir.

Postahane (s. 142–144) günlük yaşamda önemli görülmüş ve mektup gönderme ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Verilen bilgilerden bazıları şu şekildedir: *Sokaklarda dahi duvarlara mektup kutuları asılmıştır. Mektuplar her gün posta vapuru veya şimendifer vasıtasıyla gider. Posta ile gazete, kitap ve para dahi gönderilir. Mektup mühim ise taahhütlü göndeririz. Fakat taahhütlü mektuplar için iki kat ücret verilir. Mektup ve gazeteleri ikametgâha posta müvezzi getirir. Taahhütlü mektup ile telgrafın ilmühaberî olur. Posta pulu olamayan veya eksik pul yapıştırılan mektuplardan iki kat ücret alınır.*

Liman (s. 151–153) konusuyla ilk defa günlük yaşamın dışında bir konu ele alınmıştır. Harp gemileri olarak *yılmaz (dretnot), kruvazör, torpedo, torpedo muhbiri, taht-el-bahir* gibi gemiler tanıtılmıştır. Bu gemilerin dışında limanda yelkenli gemilerin, posta vapurların, mavnaların ve kayıkların bulunduğu bilgisine yer verilmiş; *Karadeniz (bahr-i siyah), Marmara Denizi, bahr-i ahmer (Şap Denizi), Akdeniz (bahr-i-sefyid), Adalar Denizi, Baltık Denizi, Manş Denizi, Kuzgun Denizi (bahrî Hızır), bahr-i lût* gibi denizlerin isimleri sıralanmıştır.

Ordu, Donanma, Tayyare (s.

158–164) başlığı altında askerliğin şerefi bir meslek olduğu, düşmana karşı vatani ordunun muhafaza ve müdafaa ettiği, askerden biri vatan sevgisi, diğeri mafevklere hürmet ve itaat olan iki büyük fazilet istendiği, muhaberede şecaat gösterenlere nişan ve rütbe verildiği, hizmet esnasında veya muhaberede sakat olanlara ölünceye kadar tekaüt maaşı bağlandığı anlatılmaktadır. Ayrıca ordunun piyade, süvari, topçu, istihkâm ve tayyare sınıflarına ayrıldığı bilgileri verilmiştir.

Osmanlı ordusundaki askerlerin rütbelere göre görevleri de ayrıntılı tanıtılmıştır. Bunlardan bazıları şu şekildedir:

Onbaşı; bir manga idare eder. Bir manga sekiz neferdir.

Çavuş; mülazımın muavinidir. Bir takımda iki çavuş bulunur. Bunlar da iki veya üçer mangaya komanda ederler.

Miri liva ve ferik; bir fırkaya komanda edip bir fırka hazırda üç alay piyade ve bir topçu alayından teşekkül eder. Bir topçu alayı iki sahra ve bir cebel topçu taburundan teşekkül eder. Her tabur ikişer bataryalı, bataryalar dörder topludur.

Kitapta mülazım-ı sâni ve mülazım-ı evvel, baş çavuş muavini, baş çavuş, yüz başı, binbaşı, kaymakam ve miralay, ferik ve birinci ferik, müşir, zabıt vekili gibi rütbelere de tanıtılmıştır.

Osmanlı ordusunda talimlerde verilen emirler kitapta öğretilen konular arasındadır. Bunlardan bazıları aşağıdaki gibidir:

Esas vaziyetinde: Hazır ... ol! – Yerinde ... rahat! – yürürken: Kıta ... marş! (Bu komanda bir nefer veyahut

az kuvvet için verilir), büyük bir cüzün muayyen bir kısmı için: Takım ... (yahut bölük ... yahut tabur) marş!

Tüfikle talim (küçük çaplı muserle): Silah ... omuz! – Rahat ... dur! – Selam ... dur! – Dikkat selam ... dur! – Sağa ... bak! – Sola ... bak!

Ateş komandoları: İleride süvari! Nişangâh dokuz yüz! Nişan ... al! – Ateş! – Doldur! – Yarım solda süvari! Nişangâh yedi yüz! Avcı ateşi! Dolduruşa devam! – Geri ... al! – Silah ... kapa! – Rahat ... dur!

Kitapta yer alan diğer komandolar *resmigeçitlerde, koşarken, dönüş komandoları, süngü takmak ve yerine itmek ve hücum komandolarıdır*. Askeri terminolojiye hâkim olan Bolland 1916'da Adolf Müller'in "Türkisches Kommandobuch" (Türkçe Komandolar Kitabı) adlı sözlük çevirisinde yardımcı olmuştur.

Kitapta ayrıca ünitelerin içinde 11 okuma parçası yer almaktadır. Bunlar sırasıyla *Kedi, Köpek, İki keçi (fabl), Hazreti Ömer'in Adaleti, Mehmed Emin'den İhtiyar Değirmenci, Nasreddin Hoca ile Ceviz Ağacı, Ebuz Ziya Tevfik'ten telhisen alınan Meşhur Türk Şairlerinden Nef'i, Münif Paşa'dan telhisen alınan Encümen-i hamuşan, Murat Bey tarih-i umumiden Fatih Sultan Mehmet Han ve iki tane Şehir başlıklı okuma parçalarıdır*.

Kitabın son sayfalarında ünitelerin dışında Arapça yazılışlarıyla 4 şiir bulunmaktadır: *Tevfik Fikret'ten Hep Kardeşiz ve Küçük Asker, Mehmed Emin'den On Para Ver ve Namık Kemal Bey'den Vatan Şarkısı*.

Kitapta Türkçenin öğretiminde günlük yaşama ait durumları yan-

sitan metinlerin yanı sıra yazınsal metinlerle manevi kültür birikiminin yansıtılmış olması ülke bilgisi ve kültür aktarımına bütünlük sağlamıştır.

Bolland'ın kitabına yansıyan Türkiye'deki günlük yaşama dair çeşitlilik ve zenginlik dönemin kitap eleştirirler tarafından oldukça olumlu değerlendirilmiş ve kitap alanın diğer kitaplarından üstün tutulmuştur (Preiser 1917).

Sonuç

Bu çalışmada incelenen kitabın yazıldığı dönemin koşulları dikkate alındığında, kitabın farklı özelliklere sahip olduğu açıkça görülmüştür. Bunlardan ilki kitapta Türkçenin öğretiminde Latin alfabesinin kullanılmasıdır. Kitabın yazarı bu konudaki hassasiyetini kitabın önsözünde vurgulamış; Türkçe sözcük, cümle ve metinlerin okunmasında Latin harfli transkripsiyonların öncelikle tercih edilmesini tavsiye etmiştir. Kitabın ikinci bir özelliği, döneme damgasını vuran dil bilgisi-çeviri yöntemi ile günlük konuşma dilinin öğretimini amaçlayan düzvarım yöntem özelliklerini başarılı bir şekilde kaynaştırmasıdır. Kitapta böylelikle hem o dönemde dil öğretiminde yaygın olarak kullanılan dil bilgisi-çeviri yöntemine göre Türkçe dil bilgisi ve sözcükler iki dilli öğretilmiş, hem de günlük konuşma dilinin öğretimini hedefleyen düzvarım yöntemle Türkiye'deki günlük yaşam tanıtılmıştır. Kitapta yer alan alıştırmalar ve metinlerin plaklara kaydedilerek öğrenciye işitsel dilsel malzeme sunulması, o dönem için oldukça yenilikçi bir yaklaşım olmakla beraber, kitabın alanın diğer kitaplarından farklı ve cazip kılan diğer bir özelliktir. Ki-

tapta Türk kültürü ve Osmanlı ordusu hakkında verilen temel bilgilerin Türkiye'de görev alacak Alman askerlerin günlük ve mesleki alandaki iletişim gereksinimlerini karşılaması kitabın öne çıkan özellikleri arasındadır.

Sonuç olarak bu çalışmada, günümüzden neredeyse yüz yıl önce yazılan bu kitabın, yazıldığı dönemin alanla ilgili bilimsel yaklaşımlarının ilerisinde bir yapı ve içeriğe sahip olduğu açıkça görülmüş ve kitap yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde Türkçe ve Türk kültürünün zenginliğini gösteren önemli bir kaynak olarak değerlendirilmiştir.

Yazıldıkları dönemin ürünü olan bu tür kaynakların hedef grubu, amacı, dil öğretim yöntemi, ülke bilgisi ve kültür aktarımı açısından irdelenmesi, gerek yabancılara öğretilen Türkçenin tarihsel gelişimine gerekse yabancılara aktarılan Türk kültürünün karşılaştırılmasına katkı sağlayacak ve gelecekteki çalışmalara yön verecektir.

NOTLAR

- 1 1917 tarihinde basılan bu kitabı incelemem ve bu çalışmanın yapılması için beni teşvik eden Prof. Dr. Ayten Genç'e teşekkür ederim.
- 2 Bolland'ın, Galatasaray Sultanisinde Almanca öğretmeni olarak çalıştığı ve Sultan'ın kâtabi olduğu bilgisi "Kleine deutsche Sprachlehre für Türken" adlı Türkler İçin Almanca Dil Bilgisi kitabının 1904 tarihli basımının tanıtım yazısında yer almaktadır (K.K. Österr. Handels-Museum 1904: 36).

KAYNAKLAR

- Bolland, Wely Bey. *Praktisches Türkisches Lehrbuch*. 3. baskı, Stuttgart: Wilhelm Violet, 1917.
- Decoo, Wilfried. "On the mortality of language learning methods". Brigham Young Üniversitesinde sunulan bildiri, 8. 11. 2001.

- <http://www.ua.ac.be/main.aspx?c=wilfried.decoo&n=5030>
- Gauß, Stefan. *Nadel, Rille, Trichter: Kulturgeschichte des Phonographen und des Grammophons in Deutschland (1900–1940)*. Köln: Böhlau Verlag, 2009.
- Genç, Ayten. *Türkiye’de Geçmişten Günümüze Almanca Öğretimi*. Ankara: Seçkin, 2003.
- Gribsch, Max. “Warum die direkte Methode?” *Monatshefte für deutsche Sprache und Pädagogik*, 17(9), 1916: 293–301.
- İleri, Esin. “Türkisch”. *Handbuch Fremdsprachenunterricht*, Ed. Karl-Richard Bausch, vd., 5. baskı. Tübingen: A. Francke, 2007: 577- 581.
- K.K. Österr. Handels-Museum (Ed.), *Österreichische Monatschrift für den Orient*. Wien: Verlag des K.K. Österr. Handels-Museum, (30), 1904. <http://scans.library.utoronto.ca/pdf/5/39/oesterreichische30stuoft/oesterreichische30stuoft.pdf>
- LMU, 1918, *Ludwig Maximilians-Universität. Verzeichnis der Vorlesungen Sommer-Halbjahr 1918*, Münih: Druck von J. Schön http://epub.ub.uni-muenchen.de/1149/1/vvz_lmu_1918_sose.pdf
- _____. 1919, *Ludwig Maximilians-Universität. Verzeichnis der Vorlesungen Sommer-Halbjahr 1919*, Münih: Druck von J. Schön http://epub.ub.uni-muenchen.de/1151/1/vvz_lmu_1919_sose.pdf
- _____. 1925, *Ludwig Maximilians-Universität. Verzeichnis der Vorlesungen Sommer-Halbjahr 1925*, Münih: Druck von J. Schön. http://epub.ub.uni-muenchen.de/801/1/vvz_lmu_1925_sose.pdf
- Meyer, Meinert A. “Entwicklung als Aufgabe. Zum Fremdsprachenlernen aus der Perspektive der Bildungsforschung”. *Sprachen lernen und lehren: Die Perspektive der Bildungsgangforschung*. Ed. Helene Decke-Cornill vd. Opladen: Verlag Barbara Budrich, 2007: 19–42.
- Meyers Großes Konversations-Lexikon. (02 Şubat 2012) <http://de.academic.ru/dic.nsf/meyers/132917/Sprachunterricht>
- Neuner, Gerhard. “Lehrwerke”. *Handbuch Fremdsprachenunterricht*. Ed. Karl-Richard Bausch vd. 5. Baskı, Tübingen: A. Francke, 2007a: 399–402.
- _____. “Vermittlungsmethoden: Historischer Überblick”. *Handbuch Fremdsprachenunterricht*. Ed. Karl-Richard Bausch vd. 5. Baskı, Tübingen: A. Francke, 2007b: 225–234.
- Nowka, Helmut. “Turkologie an der Berliner Universität”. *Altica Berolinensia: Permanent International Altaistic Confrence, 34th meeting, Berlin 21–26 July, 1991*, Ed. Barbara Kellner-Heinkele. Asiatische Forschungen, Bd. 126, Wiesbaden: Harrassowitz, 1993: 177–184.
- Özdemir, Nebi. “Almanya’da ve Berlin’deki Türkoloji Araştırmaları Tarihi ve Freie Universität Berlin – Türkoloji Enstitüsü”. *Millî Folklor*, Yıl 17, Sayı 68, 2005: 32-39.
- Peiser, Felipe E. Orientalistische Literaturzeitung, Monatschrift für die Wissenschaft vom vorderen Orient und seine Beziehungen zum Kulturkreise des Mittelmeers, Leipzig: J. C. Hinrichs’sche Buchhandlung, 1917 (12 Mart 2012) http://www.archive.org/stream/orientalistische20deuoft/orientalistische20deuoft_djvu.txt
- Sachau, Eduard (ed.). *Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen an der Königlichen Friedrich-Wilhelms-Universität zu Berlin*, Berlin: Kommissionsverlag von Georg Reimer, 1918 (21 Şubat 2012) http://www.archive.org/stream/mitteilungen21berluoft/mitteilungen21berluoft_djvu.txt
- _____. *Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen an der Königlichen Friedrich-Wilhelms-Universität zu Berlin*, Berlin: Kommissionsverlag von Georg Reimer, 1916 (21 Şubat 2012) http://www.archive.org/stream/mitteilungen19berluoft/mitteilungen19berluoft_djvu.txt
- Schwerdtfeger, Inge. “Die Funktion der Medien in den Methoden des Deutsch als Fremdsprache-Unterrichts”. *Deutsch als Fremdsprache. Ein internationales Handbuch*. Ed. Gerhard Helbig vd., Bd. 2, Berlin: Walter de Gruyter, 2001: 1018–1029.
- Taşcı, Özcan. “C. H. Becker (1876–1933) Örneğinde Uygulamalı Oryantalizm (Angewandte Orientalistik) Anlayışı-Oryantalizm Çalışmalarının Siyasallaşma Süreci”. *AÜİFD*, 2 (47), 2006: 143–164.